

УДК 338.2:069.003

*К. В. Крикун,
к. е. н., доцент, професор кафедри економіки будівництва,
Київський національний університет будівництва і архітектури
С. Л. Оліферук,
магістр, старший викладач кафедри економіки будівництва,
Київський національний університет будівництва і архітектури
Н. Б. Сердюченко,
доцент, доцент кафедри економіки будівництва,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

*K. V. Krikun,
Ph.D., Associate Professor, Professor, Department of Construction Economics,
Kyiv National University of Construction and Architecture,
S. L. Oliferuk,
master's degree, Senior Lecturer, Department of Construction Economics,
Kyiv National University of Construction and Architecture,
N. B. Serdyuchenko,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor, Department of Construction Economics,
Kyiv National University of Construction and Architecture,*

MEANS OF ENHANCING THE LEVEL OF COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

В статті розглянуті засоби підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства, такі як забезпечення високого рівня якості продукції, зниження поточних витрат і ефективність використання оборотних фондів підприємства. Надані показники, за допомогою яких можна їх обчислити. А також показано схему економічного забезпечення рівня конкурентоспроможності.

The article considers the means of raising the level of competitiveness of the enterprise, such as ensuring a high level of product quality, reducing current costs and efficiency of use of working capital of the enterprise. Provided metrics with which you can calculate them. Also shown is the scheme of economic support for competitiveness.

Ключові слова: конкурентоспроможність, собівартість, оборотні фонди, основні фонди, якість продукції.

Key words: competitiveness, cost, working capital, fixed assets, product quality.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність підприємства – це комплексна система інноваційних техніко-економічних засобів ефективного (економного і раціонального) використання виробничо-господарського потенціалу і виробничих ресурсів, що забезпечує високий рівень якості продукції,

самоокупність і самофінансування, дохідність і прибутковість, перевагу над конкурентами в техніко-технологічному відношенні, а також за рахунок зниження собівартості продукції.

Поточні виробничі витрати – це сукупність витрат виробничих ресурсів (матеріальних, енергетичних, трудових і фінансових) на виконання договірних обсягів будівельних робіт і створення кінцевої будівельної продукції, яка складає собівартість робіт або будівельної продукції.

Собівартість будівельних робіт (будівельної продукції) – це сукупність поточних виробничих витрат, в які обходиться будівельній організації виконання відповідних будівельних робіт і створення кінцевої будівельної продукції.

Поточні виробничі витрати (собівартість) можуть відображатися багатьма конкретними показниками, зокрема:

- валові витрати, які відображають загальні поточні витрати виробничих ресурсів на створення валового доходу;

- собівартість товарної продукції, яка відображає поточні витрати виробничих ресурсів на виконанні обсяги продукції (робіт), передбачені для продажу (реалізації) відповідним замовникам згідно з підрядними договорами (контрактами);

- собівартість будівельних робіт відображає поточні витрати виробничих ресурсів генеральної підрядної організації або субпідрядних організацій на виконання відповідних видів і обсягів будівельних робіт (загальнобудівельних, санітарно-технічних, електротехнічних, пусконаладжувальних, придбання й монтажу устаткування);

- собівартість кінцевої будівельної продукції відображає сукупність поточних витрат виробничих ресурсів на створення кінцевих будівельних об'єктів (школа, поліклініка, житловий будинок тощо);

- собівартість дільнича відображає поточні витрати виробничих ресурсів за окремою будівельною дільницею як сукупності прямих витрат і дільничих непрямих витрат;

- собівартість виробнича відображає загальні поточні витрати виробничих ресурсів у цілому по будівельному виробництву і складається із собівартості дільничої та непрямих витрат загальноадміністративних (загальнофірмових);

- собівартість повна, яка відображає загальні поточні витрати виробничих ресурсів на створення та реалізацію будівельної продукції і яка складається з собівартості виробничої та позавиробничих витрат;

- собівартість одиниці об'єму конкретних видів робіт (1 м³ цегляної кладки, 1 м³ бетонних робіт, 1 м² штукатурних робіт тощо).

Показники собівартості визначаються шляхом розробки відповідних кошторисів і калькуляцій, які є інструментом управління витратами.

Економічна суть прискорення обертання оборотних засобів підприємства (оборотних фондів та обігових коштів) полягає в скороченні тривалості одного обороту, що забезпечує збільшення кількості оборотів і вивільнення частини оборотних засобів з обороту.

Економічна ефективність вивільнення частини оборотних засобів обумовлюється можливістю збільшення обсягів виробництва продукції без залучення додаткового оборотного капіталу.

Метою статті є визначення сутності засобів підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства, таких як зниження собівартості будівельної продукції, поточних виробничих витрат, вплив оборотних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі використання техніко-економічних засобів в якості інструменту підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства розглянуто в працях К.В. Крикуна [1], А.Ф. Гойка, А.М. Тугая та інших., які присвячені різним засобам підвищення конкурентоспроможності на підприємствах будівельної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних факторів економічного забезпечення рівня конкурентоспроможності підприємства є відповідне забезпечення високого рівня якості продукції. Характеризуючими показниками цього фактора пропонується вважати:

- коефіцієнт витрат на забезпечення високого рівня якості ($K_{\text{вя}}$) по відношенню до обсягів виробленої товарної продукції, який розраховується за формулою:

$$K_{\text{вя}} = \frac{B_{\text{я}}}{T}, \quad (1)$$

де $K_{\text{вя}}$ – коефіцієнт витрат забезпечення якості,

$B_{\text{я}}$ – сукупність витрат економічного забезпечення якості, грн.,

T – обсяг виробленої товарної продукції, грн.;

- коефіцієнт вартості вибраної продукції ($K_{\text{вб}}$) по відношенню до виробленої товарної продукції, який розраховується по формулі:

$$K_{\text{бп}} = \frac{T_{\text{бп}}}{T}, \quad (2)$$

де $K_{\text{бп}}$ – коефіцієнт бракованої продукції,

$T_{\text{бп}}$ – обсяг бракованої товарної продукції, грн..

Також важливими факторами впливу на рівень конкурентоспроможності пропонується використовувати наступні характеризуючі показники ефективності використання виробничих ресурсів, зокрема:

- коефіцієнт фондівдачі ($K_{\text{ф}}$), грн. /грн., який розраховується за формулою:

$$K_{\text{ф}} = \frac{T}{\Phi_o}, \quad (3)$$

де Φ_o – облікова вартість основних виробничих фондів, грн.

- коефіцієнт оновлення ($K_{\text{оф}}$), який розраховується за формулою:

$$K_{\text{оф}} = \frac{\Phi_{\text{он}}}{\Phi_o}, \quad (4)$$

де $\Phi_{\text{он}}$ – вартість введених в дію нових основних фондів, грн..

- тривалість одного повного обороту оборотних засобів в днях ($N_{\text{об}}$), який розраховується за формулою:

$$N_{\text{об}} = \frac{365}{K_{\text{об}}}, \quad (5)$$

де 365 – число календарних днів року,

$K_{\text{об}}$ – коефіцієнт обертання (число оборотів за рік).

- коефіцієнт обертання оборотних засобів ($K_{\text{об}}$), одиниць, який відображає кількість оборотів впродовж року і розраховується за формулою:

$$K_{\text{об}} = \frac{T}{\Phi_{\text{об}}}, \quad (6)$$

де $\Phi_{\text{об}}$ – наявні оборотні фонди і обігові кошти, грн.;

- річна виробка одного робітника в грошовому вираженні (B_p), грн./люд., яка розраховується за формулою:

$$B_p = \frac{T}{\text{Ч}_p}, \quad (7)$$

де Ч_p – чисельність робітників, люд.;

- трудомісткість одиниці продукції ($T_{\text{мп}}$) люд-год /м³, яка розраховується за формулою:

$$T_{\text{мп}} = \frac{\text{Ч}_p \times \Phi_{\text{ч}}}{V_{\text{пр}}}, \quad (8)$$

де $\Phi_{\text{ч}}$ – фонд часу відповідного періоду, год.,

$V_{\text{пр}}$ – обсяг виробленої продукції, м³ (м², т);

- показник сукупних витрат виробничих ресурсів на одиницю виробленої товарної продукції, тобто собівартість одиниці продукції ($З_c$), коп./грн., який розраховується за формулою:

$$З_c = \frac{C}{T}, \quad (9)$$

де C – собівартість виробленої товарної продукції, грн.;

- коефіцієнт рентабельності (прибутковості) продукції (P_n), який розраховується за формулою:

$$P_{\Pi} = \frac{\Pi}{C}, \quad (10)$$

де Π – прибуток від реалізації виробленої товарної продукції, грн.;

- показник рентабельності власних капітальних вкладень ($P_{\text{вк}}$), який розраховується за формулою:

$$P_{\text{вк}} = \frac{E_{\text{ф}}}{K_{\text{в}}}, \quad (11)$$

де $E_{\text{ф}}$ – річний економічний ефект від вкладання капіталу, грн.,

$K_{\text{в}}$ – обсяг власних капітальних вкладень, грн.;

- термін повної окупності власних капітальних вкладень ($T_{\text{вк}}$) років, який визначається за формулою:

$$T_{\text{вк}} = \frac{K_{\text{в}}}{E_{\text{ф}}}, \quad (12)$$

Для наглядності це можна показати за наступною схемою (див. рис. 1).

Розробка даних факторів і характеризуючих показників створює можливість їх планування і контролю та передбачати в річному бізнес-плані впровадження інноваційних засобів, їх покращення та їх фінансового забезпечення, спрямованих на підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства.

З метою здійснення контролю виконання планових величин показників пропонується наступні умови оцінювання:

- якщо фактична величина показника на рівні планової, оцінний бал становить «4» і тоді сумарний оцінний бал складає «48» («4» × 12);
- якщо фактична величина показника краща (більша або менша) від планової, оцінний бал становить «5», а сумарний – «60» («5» × 12);
- якщо фактична величина показника гірша (більша або менша) від планової, оцінний бал становить «2», а сумарний – «24» («2» × 12).

З урахуванням оцінних балів за показниками і сумарних можна зробити наступні результативні висновки:

- якщо сумарний оцінний бал складає «48» і більше – це означає, що рівень конкурентоспроможності підприємства контролюється і забезпечується;
- якщо сумарний оцінний бал складає менше «48» – це означає, що підприємство потрапляє в кризову ситуацію і потребує термінових антикризових заходів і стабілізації економічної ситуації.

Економічна суть управління витратами полягає в їх зменшенні за всіма елементами і статтями шляхом впровадження нововведень і заходів, спрямованих на забезпечення економного та раціонального використання всіх видів виробничих ресурсів (матеріальних, енергетичних, трудових і фінансових).

У склад поточних витрат виробничих ресурсів входять витрати на: особливості технології, організацію будівельного виробництва, контроль виробничих процесів, забезпечення якості БР, управління будівництвом, реалізацію будівельної продукції.

Перелік поточних витрат виробничих ресурсів включає основні поточні витрати (матеріальні витрати, на підвищення готовності матеріалів, на виготовлення виробів на підсобних базах, на експлуатацію власних та орендованих механізмів, оплата зовнішніх послуг управлінню механізацією і спеціальних організацій, витрати на виплату основної та додаткової заробітної плати, інші виплати за пересувний характер і вахтовий метод) і додаткові витрати (на гарантійний ремонт, на підготовку і здачу замовнику, відрахування підрозділів на утримання адміністративно-управлінського персоналу).

За характером участі у виробничому процесі поточні витрати виробничих ресурсів групуються на прямі безпосередні витрати (на матеріали і конструкції, на виготовлення у підсобних виробництвах, на енергетичні ресурси, основна заробітна плата робітників, на експлуатацію будівельних машин і механізмів) та непрямі витрати (не враховані, але належать до непрямих витрат, на організацію робіт на будівельних майданчиках, на обслуговування працівників, адміністративно-господарські витрати, інші непрямі витрати).

Елементи економічної структури поточних виробничих витрат складаються з матеріальних витрат (58,10%), на оплату праці (22,90%), відрахувань на соціальні заходи (33,10%), амортизаційних відрахувань на вартість основних фондів (0,06%) та інших витрат (9,70%).

Таким чином, важливе значення має контроль розмірів планових витрат за кожним напрямом структурного розподілу.

Економічна суть управління витратами полягає в їх зменшенні за всіма елементами і статтями шляхом впровадження нововведень і заходів, спрямованих на забезпечення економного та раціонального використання всіх видів виробничих ресурсів (матеріальних, енергетичних, трудових і фінансових).

У склад поточних витрат виробничих ресурсів входять витрати на: особливості технології, організацію будівельного виробництва, контроль виробничих процесів, забезпечення якості БР, управління будівництвом, реалізацію будівельної продукції.

Перелік поточних витрат виробничих ресурсів включає основні поточні витрати (матеріальні витрати, на підвищення готовності матеріалів, на виготовлення виробів на підсобних базах, на експлуатацію власних та орендованих механізмів, оплата зовнішніх послуг управлінських механізацій і спеціальних організацій, витрати на виплату основної та додаткової заробітної плати, інші виплати за пересувний характер і вахтовий метод) і додаткові витрати (на гарантійний ремонт, на підготовку і здачу замовнику, відрахування підрозділів на утримання адміністративно-управлінського персоналу).

Рис. 1. Схема економічного забезпечення рівня конкурентоспроможності підприємства

За характером участі у виробничому процесі поточні витрати виробничих ресурсів групуються на прямі безпосередні витрати (на матеріали і конструкції, на виготовлення у підсобних виробництвах, на енергетичні ресурси, основна заробітна плата робітників, на експлуатацію будівельних машин і механізмів) та непрямі

витрати (не враховані, але належать до непрямих витрат, на організацію робіт на будівельних майданчиках, на обслуговування працівників, адміністративно-господарські витрати, інші непрямі витрати).

Елементи економічної структури поточних виробничих витрат складаються з матеріальних витрат (58,10%), на оплату праці (22,90%), відрахувань на соціальні заходи (33,10%), амортизаційних відрахувань на вартість основних фондів (0,06%) та інших витрат (9,70%).

Таким чином, важливе значення має контроль розмірів планових витрат за кожним напрямом структурного розподілу.

Собівартість БР складається з двох основних статей:

- *прямі* (або безпосередні) витрати;
- *непрямі* витрати.

Прямі витрати розраховуються прямим інженерним розрахунком на основі проектних креслень, специфікацій, відомостей робіт, ресурсних елементних кошторисних норм за діючими цінами.

Непрямі витрати розраховуються за окремими калькуляціями для непрямих витрат дільничих і непрямих витрат загальнофірмових. Потім, для зручності користування при плануванні показників собівартості БР, визначається співвідношення трудомісткості непрямих витрат до трудомісткості прямих витрат.

Прямі витрати відображають безпосередні витрати основних матеріальних, енергетичних і трудових ресурсів, а також витрати на експлуатацію машин і механізмів і визначаються як сума витрат матеріалів, енергії, заробітної плати й вартості експлуатації машин та механізмів за формулою:

$$П_B = M + E + З_п + B_{мм}, \quad (13)$$

де $П_B$ – прямі витрати; M – безпосередні витрати матеріалів; E – витрати усіх видів енергії; $З_п$ – заробітна плата основних робітників; $B_{мм}$ – витрати на експлуатацію машин і механізмів.

Непрямі витрати дільничі (або загальновиробничі витрати) відображають непрямі витрати на виконання конкретних видів робіт і визначаються як сума заробітної плати лінійних інженерно-технічних працівників (начальники дільниць, виконроби, майстри, менеджери тощо) та загальних витрат (на освітлення й вентиляцію, опалення й водопостачання, охорону й поточний ремонт побутових та адміністративних приміщень, прибирання приміщень і території) за формулою:

$$H_{вд} = З_{ітп} + \Sigma З_{зд}, \quad (14)$$

де $H_{вд}$ – непрямі витрати дільничі; $З_{ітп}$ – заробітна плата дільничих інженерно-технічних працівників; $\Sigma З_{зд}$ – сума загальнодільничих витрат.

Непрямі витрати загальнофірмові (або адміністративні витрати) відображають непрямі витрати в цілому по будівельній організації і визначаються як сума заробітної плати адміністративно-управлінського персоналу (керівництво, головні спеціалісти, загальні служби й відділи) та загальних витрат (аналогічних попереднім загальнодільничим) за формулою:

$$H_{вф} = З_{ауп} + \Sigma З_{зф}, \quad (15)$$

де $H_{вф}$ – непрямі витрати фірмові; $З_{ауп}$ – заробітна плата адміністративно-управлінського персоналу; $\Sigma З_{зф}$ – сума витрат загальнофірмових.

Отже, непрямі витрати визначаються як сума непрямих витрат загальнодільничих і загальнофірмових за формулою:

$$H_B = H_{вд} + H_{вф}, \quad (16)$$

де H_B – непрямі витрати.

Собівартість БР визначається як сума прямих і непрямих витрат за формулою:

$$C = П_B + H_B, \quad (17)$$

де C – собівартість БР.

При здійсненні пошуку (вивченні ринку), плануванні і впровадженні нововведень і заходів можуть групуватися за окремими видами робіт, технологічними процесами, ресурсами, статтями та елементами витрат, окремими об'єктами будівництва, окремими структурними підрозділами, матеріальними, енергетичними, трудовими і фінансовими ресурсами.

Особливої уваги заслуговують витрати основних матеріалів, які за питомою вагою є найбільшими серед прямих (безпосередніх) поточних виробничих витрат, а також ефективне використання енергетичних ресурсів. Тому необхідно в річному бізнес-плані передбачати заходи, спрямовані на забезпечення економного й раціонального споживання енергетичних ресурсів.

Нововведення і заходи економного і раціонального споживання основних матеріалів та енергетичних ресурсів у будівельному виробництві сформовані у наступному переліку: матеріальні ресурси – пошук ритмічних постачальників, оптимізація запасів, забезпечення нормативних мінімальних допусків, використання справної оснастки та пристроїв, строгий контроль і самоконтроль витрат, висока якість з першого разу, заняття з робітниками, наочне попередження розмірів і допусків, строгий облік і відшкодування втрат, своєчасна оплата виконаних робіт замовниками, глибокий ТЕА і широка інформація, скорочення часу транспортування і попередження втрат, перевірка натуральних об'ємів, вартості; енергетичні ресурси – наявність технічно обґрунтованих норм витрат енергетичних ресурсів, доведення норм витрат до кожного працюючого, забезпечення локальних джерел витрат справними лічильниками, реєстрація показників лічильників перед початком та після закінчення змін, облік і ТЕА витрат у порівнянні з обсягами виконаних робіт, калькуляційний контроль витрат енергетичних ресурсів, контроль первинних документів відповідно до норм лічильників, компенсаційне відшкодування перевитрат за рахунок працівників-споживачів.

Слід значну увагу приділяти непрямим виробничим витратам, адже саме тут є немалі резерви зниження собівартості БР.

Основними характеризуючими показниками ефективності використання оборотних засобів є:

1. Тривалість одного обороту, який відображає, скільки днів триває один повний оборот і включає всі технологічні процеси в днях, починаючи з руху матеріальних ресурсів і закінчуючи надходженням на розрахунковий рахунок в банку оплати придбаної продукції. Цей показник розраховується відношенням числа календарних днів року до кількості оборотів (коефіцієнта обертання) за формулою:

$$n_{\text{іа}} = \frac{365}{\hat{E}_{\text{іа}}}, \text{ днів}, \quad (18)$$

де $n_{\text{об}}$ – тривалість одного обороту,

365 – число календарних днів року,

$K_{\text{об}}$ – коефіцієнт обертання.

2. Коефіцієнт обертання, який відображає кількість повних оборотів і розраховується відношенням обсягу виробленої товарної продукції залучених у виробництві оборотних засобів за формулою:

$$K_{\text{об}} = \frac{T}{\Phi_{\text{об}}}, \text{ одиниць}, \quad (19)$$

або

$$K_{\text{об}} = \frac{365}{n_{\text{об}}}, \quad (20)$$

де T – обсяг товарної продукції.

Економічну сутність вивільнення частини оборотних засобів можна простежити за наступним прикладом:

Обсяг виробленої товарної продукції за рік складає $T = 16000$ тис.грн., а залучені оборотні засоби $\Phi_{\text{об}} = 4000$ тис.грн. Тоді коефіцієнт обертання складає:

$$K_{\text{об}} = \frac{16000}{4000} = 4 \text{ обороти} \quad (21)$$

А тривалість одного обороту:

$$n_{\text{об}} = \frac{365}{4} = 91 \text{ день}. \quad (22)$$

Якщо в бізнес-плані будуть розроблені конкретні інноваційні заходи по прискоренню обертання оборотних засобів, впровадження яких забезпечить тривалість одного обороту 60 днів, що в свою чергу прискорить обертання до:

$$K_{\text{обн}} = \frac{365}{60} = 6 \text{ оборотів}, \quad (23)$$

де $K_{обн}$ – коефіцієнт обертання новий, прискорений.
 При цьому потреба в оборотних засобах зміниться, зокрема:

$$\Phi_{обн} = \frac{T}{K_{обн}} = \frac{16000}{6} = 2700 \text{ тис.грн.}, \quad (24)$$

$\Phi_{обн}$ – оборотні засоби, нові.
 В результаті вивільнені оборотні засоби складатимуть:

$$\Phi_{обв} = \Phi_{об} - \Phi_{обн} = 4000 - 2700 = 1300 \text{ тис. грн.} \quad (25)$$

Отже прискорення обертання і вивільнення оборотного капіталу дозволяє збільшувати обсяги виробництва без додаткового залучення оборотних засобів або спрямувати вивільнений капітал на додаткове фінансування розвитку виробництва або використати інші напрями ефективного вкладання капіталу, зокрема придбання облігацій, акцій, депозитні вклади тощо. Узагальнення процесу прискорення обертання і вивільнення оборотного капіталу можна розглянути за наступною схемою.

Висновки: В статті проведено аналіз кожного із засобів підвищення рівня конкурентоспроможності будівельного підприємства. По-перше розглянуто якість продукції ефективність основних і оборотних фондів за допомогою показників таких як коефіцієнт витрат на забезпечення високого рівня якості, коефіцієнт вартості вибраної продукції, фондовіддачі, вартості нових фондів. По-друге показники зниження собівартості продукції (прямі витрати, непрямі витрати та ін.). А також ефективності використання оборотних засобів.

Рис. 2. Схема прискорення і вивільнення оборотного капіталу

Література.

1. Гойко А.Ф. Методика оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрямки їх реалізації. – К.: «Віра-Р», 1999. – 320 с.
2. Тугай А.М., Шилов Е.Й., Гойко А.Ф. Економіка будівельної організації: Курс лекцій. – К.: Міленіум, 2002. – 224 с.
3. Крикун К.В. Техніко-економічний аналіз в будівництві: Навчальний посібник. – К.: КНУБА, 2002. – 95 с.
4. Крикун К.В., Оліферук С.Л. Управління ефективністю використання виробничих ресурсів в будівництві. Будівельне виробництво. № 44. – К.: НДІБВ, 2003. – С. 58 – 61.

References.

1. Hojko, A.F. (1999), "Methodology for evaluating the effectiveness of investments and priority directions of their implementation", *Vira-R*, 320 p.
2. Tuhaj, A.M. Shylov, E.J. and Hojko A.F. (2002), "Economics of a construction organization: A course of lectures", *Millenium*, 224 p.
3. Krykun, K.V. (2002), "Technical appraisal and economic analysis in construction: A manual", *KNUBA*, 95 p.
4. Krykun K.V. and Olieruk S.L. (2003), "Management of the efficiency of the use of industrial resources in construction", *Budivel'ne vyrobnytstvo*, vol. 44, pp. 58 – 61.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2018 р.